

НАУКА І ПРАВООХОРОНА № 4(10), 2010

Засновано 2007 року

Видається 4 рази на рік

(лист Міністерства
юстиції України
від 02.06.2009 р.
№7446-0-33-09-32)

**Постановою президії
ВАК України**

від 27 травня 2009 р.
№ 1-05/2 журнал "Наука
і правоохорона" включено
до Переліку № 1
наукових фахових видань
України з юридичних наук

**Зареєстровано
Міністерством
юстиції України**

Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого
засобу масової
інформації: серія КВ
№ 13082-1966Р
від 21.08.2007 р.

Рекомендовано

до друку Вченою радою
Державного науково-
дослідного інституту
МВС України
(протокол
від 29.12.2010 р. № 6)

Адреса

01001, м. Київ
пров. Кутузова, 4-а
тел. 280-01-84
електронна адреса:
dndi@mvs.gov.ua

Наукова рада:

д.ю.н. В.Г. ГОНЧАРЕНКО (голова Наукової ради),
д.е.н. В.М. ГЕСЦЬ, д.ю.н. Ю.М. ГРОШЕВИЙ,
д.ю.н. О.Л. КОПИЛЕНКО, д.ю.н. В.Т. НОР,
к.ю.н. В.В. ОНОПЕНКО, д.ю.н. М.І. ПАНОВ,
д.ю.н. А.О. СЕЛІВАНОВ,
д.ю.н. Ю.С. ШЕМШУЧЕНКО

Редакційна колегія:

Головний редактор

доктор юридичних наук Т.О. ПРОЦЕНКО

Заступник головного редактора

доктор юридичних наук А.А. МУЗИКА

Відповідальний секретар

кандидат економічних наук С.Н. БАЛІНА

д.ю.н. Ю.В. БАУЛІН,	д.ю.н. Є.Л. СТРЕЛЬЦОВ,
д.ю.н. К.І. БЕЛЯКОВ,	д.ю.н. В.П. ТИХИЙ,
д.ю.н. В.Т. БІЛОУС,	д.ю.н. В.М. ТРУБНИКОВ,
д.ю.н. В.І. БОРИСОВ,	д.ю.н. В.О. ТУЛЯКОВ,
д.ю.н. М.Г.ВЕРБЕНСЬКИЙ,	д.ю.н. М.І. ХАВРОНЮК,
д.ю.н. І.П. ГОЛОСНІЧЕНКО,	д.н.д.у. В.О. ШАМРАЙ,
д.ю.н. В.К. ГРИЩУК,	д.ю.н. М.Є. ШУМИЛО,
д.ю.н. С.М. ГУСАРОВ,	д.ю.н. О.Н.ЯРМИШ,
д.ю.н. О.Ф. ДОЛЖЕНКОВ,	к.ю.н. П.П. АНДРУШКО,
д.ю.н. В.С. ЗЕЛЕНЕЦЬКИЙ,	к.ю.н. О.М. БУХАНЕВИЧ,
д.ю.н. А.В. ІЩЕНКО,	к.ю.н. М.М. КЛЮЄВ,
д.ю.н. О.М. КОСТЕНКО,	к.ю.н. М.Є. КОРОТКЕВИЧ,
д.ю.н. О.М. ЛИТВАК,	к.ю.н. В.О. КРИВОЛАПЧУК,
д.е.н. С.Г. МІЩЕНКО,	к.ю.н. В.М. КУЦ,
д.ю.н. В.О. НАВРОЦЬКИЙ,	к.ю.н. І.В. ОПРИШКО,
д.е.н.С.В. ОНИШКО,	к.ю.н. С.Д. ШАПЧЕНКО,
д.ю.н. В.Г. ПИЛИПЧУК,	к.ю.н. В.М. ЮРЧЕНКО
д.ю.н. М.В. РУДЕНКО,	

Засновник

Державний науково-дослідний інститут
МВС України

Видавець

Видавничо-поліграфічний центр МВС України

Київ 2010

ЗМІСТ

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРІОРИТЕТИ, РЕФОРМУВАННЯ, СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ

М.Г. Вербенський. Поняття “транснаціональна злочинність” у вітчизняному та міжнародному праві	5
Т.О. Проценко. Державна політика в галузі протидії расизму, ксенофобії, злочинам на ґрунті ненависті: норми міжнародного й національного законодавства	13
В.Г. Фатхутдінов. Порівняльний аналіз визначення натовпів в Україні та країнах Європейського Союзу	19
Б.І. Розвадовський, В.М. Соловйов. Основні підходи до формування національної антикорупційної стратегії в сучасних умовах	23
І.М. Шопіна. Питання доцільності реалізації заходів із удосконалення системи підготовки кадрів для МВС України	28
М.В. Шутий. Питання взаємозв'язку громадського порядку та громадської безпеки	34
О.Ю. Бусол. Державна автомобільна інспекція – найкорумпованіша структура органів внутрішніх справ України?	39
Д.О. Беззубов. Управління органами внутрішніх справ у системі національної безпеки України	45
Т.В. Євчук. Проблеми організації нагляду прокуратури за службово-бойовою діяльністю правоохоронних органів в Україні	51
Х. Мусаєв. Правовое обеспечение борьбы с международным терроризмом в Азербайджанской Республике	55

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ Й ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ

В.О. Висоцький. Еволюція концепції міжнародної правосуб'єктності міжнародних організацій	65
В.М. Тіманова. Погляди М. Костомарова на федеративний устрій держави: історичний дискурс	74
І.А. Чалчинський. Правова культура як складник правосвідомості	78
О.В. Кожухар. Історико-правова концепція національної держави П. Куліша	82

ПРАВА ЛЮДИНИ

С.Ф. Константинов. Забезпечення прав громадян у діяльності міліції	86
Т.А. Плугатар. Внутрішньоорганізаційний контроль за діяльністю міліції в контексті забезпечення прав і свобод громадян	90
О.В. Славна. Доступність і ефективність захисту прав та свобод людини й громадянина в адміністративних судах України	97
Є.В. Черняк. Law V. Canada: дискримінація за віком	104
К.С. Полетило. Судовий захист прав та свобод людини і громадянина від найновіших інформаційних загроз в Україні й Європейському Союзі	107

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ

А.А. Музика, Є.В. Лашук. Потерпілий від злочину: кримінально-правова концепція	112
Р.А. Бузунов. Поняття кримінальної відповідальності: проблеми визначення	125

Л.О. Мостешанюк. Довічне позбавлення волі: реалізація мети покарання	132
--	-----

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

І.В. Сервецький, О.М. Юрченко, В.В. Редька. Використання біографічного методу для дослідження індивідуальних якостей людини	138
М.Ю. Бурдіш. Заснування в Україні інституту судових слідчих	142
С.Г. Осьмак, Г.М. Бірюков. Спеціальна операція: теоретичний аспект	148
В.П. Крошко. Сискологія: невирішені проблеми ризику й техніки безпеки сиску	153

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС

К.І. Беляков. Генеза інформаційно-правових досліджень	160
С.І. Лопатін. Поняття та види адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення права громадян на інформацію	168
О.Г. Циганов, О.О. Попова. Аналіз особливостей господарської діяльності та участі в ній державних органів щодо надання послуг	173
О.М. Буханевич. Теоретико-правові засади запровадження системи надання адміністративних послуг в Україні	182
О.В. Аніна. Поняття та зміст правового статусу іноземців та осіб без громадянства в адміністративно-деліктному процесі України	186
Г.Б. Супрун. Суд у системі суб'єктів адміністративно-деліктної юрисдикції в Україні	192
Л.В. Крушова. Реалізація положень адміністративно-правового статусу працівника державної виконавчої служби	199
А.В. Корнієць. Діяльність органів внутрішніх справ щодо забезпечення адміністративно-правових режимів обігу зброї та вибухових речовин	204
Ю.В. Вишневська. Адміністративно-правове регулювання якості надання послуг у сфері сільського туризму	210
С.В. Івчук. Позасудові процедури захисту прав громадян України, які є суб'єктами в неконфліктних провадженнях	213

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

А.М. Волощук. Політика європейських держав щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів	217
--	-----

ФІНАНСОВЕ ПРАВО ТА ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

О.А. Музика-Стефанчук. Зв'язок та правова взаємодія органів публічної влади в галузі бюджету	224
Л.М. Белкін. Адміністративно-правові аспекти контролю за здійсненням сумнівних банкрутств	228
С.С. Теленик. Виконання місцевих бюджетів як стадія бюджетного процесу	236
М.В. Кабацій. Правове забезпечення підготовки та прийняття управлінських рішень у податковій службі України	241

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО

М.Л. Белкін. Актуальні проблеми захисту майнових прав акціонерів у процедурах банкрутства 245

Т.А. Занфірова. Праця як філософсько-правова проблема 254

РЕФОРМА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ

Д.Г. Мулявка, С.К. Гречанюк. Фактори, які впливають на організацію внутрішньої взаємодії структурних підрозділів установ виконання покарань 259

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ НОРМОТВОРЕННЯ

О.В. Кушнарєва. Уніфікація термінології нормативно-правових актів в умовах міжнародної інтеграції 265

О.І. Безпалова. Сутність, ознаки та класифікація інновацій 271

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ

Н. Когут. Правове виховання студентів ВНЗ України: проблеми та перспективи розвитку на сучасному етапі 277

ЗАПРОШУЄМО ДО ДИСКУСІЇ

В.М. Чисніков. Російський термін “сиск” та його похідні, необхідність їх уведення в українську правову науку 282

РЕЦЕНЗІЇ

О.В. Кузьменко. Розвиток української науки інформаційного права в умовах інформаційного суспільства 285

ЗАСНУВАННЯ В УКРАЇНІ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ СЛІДЧИХ

Статтю присвячено розгляду організаційно-правових засад діяльності інституту судових слідчих в українських губерніях з моменту їх заснування до проведення Судової реформи 1864 року.

Ключові слова: дізнання, слідство, судова реформа, судові слідчі.

Статья посвящена рассмотрению организационно-правовых принципов деятельности института судебных следователей в украинских губерниях с момента их создания до проведения Судебной реформы 1864 года.

Ключевые слова: дознание, следствие, судебная реформа, судебные следователи.

Paper is devoted to organizational and legal grounds of the institution of court investigators' activities in Ukrainian provinces from the moment of its foundation till the Court Reform of 1864.

Keywords: inquiry, investigation, court reform, court investigators.

У сучасній юридичній практиці та теорії проблема визначення місця та ролі слідчого у системі досудового слідства набула актуальності й потребує всебічного дослідження. При обговоренні цього питання доцільним і своєчасним є звернення до вітчизняного історичного досвіду, зокрема запровадження в українських губерніях у 60-х рр. XIX ст. інституту судових слідчих.

Проблемі визначення статусу слідчого приділяли увагу вчені-юристи на різних етапах розвитку вітчизняної науки. Серед дореволюційних дослідників ця тема опрацьовувалася у працях Г.А. Джаншиєва, А.О. Соколова, П.В. Макалінського, І.Я. Фойницького. У радянський період досліджуване у статті питання розглядалося В.Ф. Горським, В.А. Стремевським. У сучасній науковій літературі проблема згадувалася як істориками права – О.Г. Мамонтовим, О.Н. Ярмишем, Ю.А. Холодом, так і фахівцями у сфері кримінального процесу – В.С. Зеленецьким, Ю.М. Грошевим, Г.К. Кожевніковим, А.Ю. Стеценком, М.Н. Міхеєнком та ін.

Водночас питання про діяльність судових слідчих з моменту запровадження цього інституту у 1860 році до проведення Судової реформи 1864 року у фаховій літературі розглядалося фрагментарно. Наукова новизна статті полягає у баченні автором етапів заснування інституту судових слідчих, особливостей його запровадження та діяльності в українських губерніях. У статті визначено організаційно-правові засади діяльності слідчих, порядок комплектування та взаємодії з органами влади та управління до введення в дію Судових статутів 1864 року.

Інститут судових слідчих у Російській імперії був заснований 8 червня 1860 року після підписання імператором Олександром II “Заснування судових слідчих” [1]. Відповідно до положень цього документу, у всіх сорока чотирьох губерніях Російської імперії (дев'ять з яких були українськими), слідча частина відокремлювалася від поліції, а для проведення слідства за всіма проступками та злочинами призначалися особливі чиновники Міністерства юстиції – судові слідчі. Вони входили до складу повітових та міських судових установ. До обов'язків поліції було віднесено “дослідження” злочинів та проступків, підсудних поліцейсь-ко-адміністративним установам, а також дізнання у справах, підсудних повітовим та міським судам.

Відокремлення слідчої частини від поліції обґрунтовувалося імператорським “бажанням дати поліції більше засобів для успішного виконання нею обов'язків”, а також “визначити точну властивість і коло дій” поліції [1]. Таким чином, проведення досудового слідства у кримінальних справах вважалося невластивою

для поліції функцією та передавалося до відомства юстиції, при цьому порядок судочинства залишався без змін [2, с. 34]. Фактично, за існуючої на той час системи попереднього розслідування проведення “попереднього слідства” передавалося органам поліції і стало називатися “діванням”, а “формальне слідство” переходило до компетенції судових слідчих і стало називатися “слідством” [3, с. 55–57, 71–77].

Проведення попереднього розслідування кримінальних справ регламентувалося “Наказом судовим слідчим” [4], “Наказом поліції про проведення дівання у подіях, що могли містити в собі злочини та провини” [5], прийнятими разом із “Заснуванням судових слідчих” [1] 8 червня 1860 року, а також статтями “Законів про судоустрій у справах про злочини та проступки”, які містилися у розділі VII книги II тому XV Зводу законів Російської імперії 1857 року видання [6].

Судові слідчі входили до складу повітових судів. Якщо вони не були залучені до проведення слідства, то брали участь у розгляді судових справ, за винятком тих, де проводили попереднє розслідування. Слідчі призначалися, звільнялися та переміщалися з одного повіту до іншого міністром юстиції за поданням губернатора. Кількість посад судових слідчих в губерніях визначалася залежно від кількості слідчих справ. За необхідності розширення штату в окремих містах та повітах місцеві губернатори повинні були звертатися через Державну Раду до імператора з відповідним поданням. Розподіл судових слідчих по губерніях та повітах проводило Міністерство юстиції. Воно узгоджувало свої дії з Міністерством внутрішніх справ, оскільки призначення судових слідчих повинно було бути поступовим. Завершення слідства у кримінальних справах, порушених до призначення судових слідчих, покладалося на поліцію. Для керівництва справами реформування слідчих органів при Департаменті Міністерства юстиції 14 липня 1861 року було створено “тимчасовий стіл” (відділ) для завідування справами з перетворення слідчої частини. Термін його функціонування визначався трьома роками [7].

На посаду судових слідчих призначалися переважно особи, які:

- по-перше, закінчили курс наук у вищих або середніх навчальних закладах (при цьому профіль навчального закладу та спеціальність не визначалися);
- по-друге, займалися кримінальними справами або успішно провадили декілька слідств (перевага при призначенні на посаду віддавалася чиновникам суду або поліції);
- по-третє, були “відомі начальству як досвідчені та сумлінні” (кандидати повинні були мати позитивні рекомендації від судово-адміністративних органів) [1].

Хоча обмовка “переважно” фактично дозволяла призначити на посаду будь-яку особу, питання забезпечення слідчих органів висококваліфікованими кадрами, стояло досить гостро. Для підготовки слідчих губернаторам, за згодою губернського прокурора, дозволялося вводити поза штатом до складу кримінальних палат та повітових судів, як кандидатів на посаду судового слідчого, “здібних молодих осіб, які закінчили курс у вищих або середніх навчальних закладах” [1]. Кандидат на посаду судового слідчого міг тимчасово заміщати судового слідчого у випадку відводу, хвороби, відсутності, звільнення або смерті останнього. Посада кандидата не оплачувалася. Граничного терміну перебування кандидата на посаді судового слідчого визначено не було.

Нестача кадрів для провадження слідства змусила Міністерство юстиції з 1862 року відступити від передбачених законом правил та дозволити місцевому губернському начальству, як виняток, тимчасово призначати на посади судових слідчих осіб без відповідної освіти, але які, за атестацією начальства, мали здібності для обіймання такої посади. Ці особи призначалися виконуючими обов’язки судового слідчого на шестимісячний випробувальний термін. По закінченні цього терміну їхня кандидатура могла бути затверджена Міністерством юстиції [2, с. 34].

3 грудня 1862 року Олександр II своїм указом затвердив постанову Державного Сенату “Про підготовку у закладах, підвідомчих Міністерству юстиції, молодих освічених людей для заміщення посад судових слідчих”. Відповідно до цього акту протягом трьох років на утримання кандидатів на посади судових слідчих з державного бюджету виділялися кошти. Проведення розподілу

кандидатів по судовим установам доручалося міністру юстиції. Таким чином, справа підготовки професійних слідчих набула державного значення. Необхідно також зазначити, що до кандидатів з числа "молодих освічених людей", крім освіченості та здібності, висувалася ще одна вимога – благонадійність [8].

Судові слідчі, призначені на посаду, користувалися загальними для всіх службовців правами державної служби. Вони належали до чиновників VIII розряду ("колезький асесор"). Жалування судових слідчих складало 800 крб на рік, крім цього виділялися 200 крб на канцелярські витрати, найм розсильних та ін. Винаймання квартири та коней для роз'їздів сплачувався земськими установами. Звільнення з посади, притягнення слідчого до дисциплінарної або кримінальної відповідальності здійснювалося на тих самих підставах, що й для інших членів повітового суду.

Кожному судовому слідчому призначалася діляниця повіту (зазвичай повіт ділився на дві ділянки), місто, або його частина, в межах яких він мав право проводити слідство. Діляницю та місце проживання судового слідчого визначав губернатор за згодою губернського прокурора. Його рішення ґрунтувалося на відомостях про рівень злочинності, місцеве населення, природні умови, наявність шляхів тощо, наданих повітовими судовими установами та поліцією.

До основних обов'язків слідчого було віднесено проведення всіх слідчих дій, необхідних для розшуку, отримання та збереження відомостей та доказів, що були необхідні суду для оголошення справедливого вироку відносно злочинного діяння та обвинуваченої особи.

За загальним порядком слідство починалося за письмовою вимогою судових установ, губернського прокурора, стряпчих, поліції. Усі інші установи та особи повинні були звертатися про проведення слідства до повітового суду. Безпосередньо судовий слідчий розпочинав слідство у випадках явки злочинця з повинною; особистого виявлення злочину; повідомлення про злочин, який вчиняється або тільки що був учинений.

Слідство у справах про злочини та проступки, що каралися виправними заходами, а також проведення першопочаткових слідчих дій у справах про злочини, що каралися більш суворо, судовий слідчий проводив одноосібно, із залученням, при виконанні окремих слідчих дій, осіб, передбачених законом (попятих, свідків, "сільських начальників" та поліцейських чиновників).

В особливо важливих випадках для проведення слідства створювалася слідча комісія, головою якої був судовий слідчий. Комісія могла призначатися повітовим судом: 1) безпосередньо; 2) за поданням поліції; 3) за пропозицією повітового стряпчого або губернського прокурора; 4) за вказівкою губернатора. До її складу входили: 1) судовий слідчий; 2) інший член повітового суду або магістрату; 3) чиновник міської або земської поліції. Якщо комісія формувалася за вимогою губернатора, то до участі в ній міг бути відряджений особливий чиновник [1].

Конфлікти та розбіжності між членами комісії при проведенні слідства вирішувалися судовими установами, до яких вони зверталися за роз'ясненням. Досить часто це стосувалося визначення місця та ролі судового слідчого серед інших членів слідчої комісії. 18 вересня 1864 року Сенат видав наказ "Про права та обов'язки судових слідчих та інших членів слідчих комісій", яким визначив, що судовий слідчий у складі комісії не мав переваг перед іншими членами, а рішення у випадку розбіжностей приймалися колегіально, більшістю голосів [9]. Таким чином, "хід та направлення слідства" (прерогатива судового слідчого) у випадку створення слідчої комісії від слідчого практично не залежали, а слідство велося у напрямі, вигідному ініціатору створення комісії [10, с. 88–89].

Усі законні вимоги судового слідчого повинні були виконуватися всіма установами та посадовими особами негайно. За неявку до слідства за викликом слідчого приватні особи та лікарі підлягали покаранню.

Право давати судовим слідчим вказівки та приписи, розглядати скарги на слідчого, перевіряти їх дії, розпочинати переслідування, зупиняти провадження слідства та передавати справи від одного слідчого іншому, належало виключно судовим установам. Скарги та "доноси" на слідчого надавалися або до судових установ, або повітовому стряпчому, який передавав їх за належністю.

Судові установи, прокурори та стряпчі мали право вимагати від слідчих письмових відомостей про хід справи лише у випадку оскарження неправомірного затримання особи за межами повітового міста. В усіх інших випадках вони безпосередньо перевіряли матеріали слідства у судового слідчого.

Судові слідчі отримували від судових установ вказівки та надавали їм подання. Губернатори надавали слідчим приписи та отримували рапорти та "доношення". Від губернських прокурорів слідчі отримували пропозиції та виходили до них з поданнями. З іншими установами та особами слідчі обмінювалися повідомленнями. При проведенні слідства зносили з усіма установами та посадовими особами судовий слідчий проводив безпосередньо.

Для "перебування при слідстві" запрошувалися депутати від станів та відомств, до яких належали обвинувачені. Депутати могли бути присутніми під час слідчих дій. В окремих випадках їх присутність була необхідна, але якщо депутат за будь-якої причини не прибував за викликом слідчого, це не припиняло проведення слідчих дій. Депутати мали право пропонувати слідчим свої пояснення та вказівки "що могли сприяти успішному ходу справи". Якщо слідчий не приймав пропозицію депутата, він повинен був винести про це мотивовану постанову. Свідки та інші особи, що перебували при слідстві, могли лише заявити слідчому про його неправомірні дії та наголосити на цьому при підписанні протоколу. У справах щодо селян поміщикам дозволялося клопотати за обвинувачених, які їм належали, і надавати слідчому відомості, які могли довести невинуватість [3, с. 76].

Оскільки кандидатури судових слідчих узгоджувалися з губернським прокурором (тобто фактично він відповідав за їх дії), відносини судових слідчих з особами прокурорського нагляду були "товариськими". Губернський прокурор виступав як захисник інтересів слідчих від зазіхань Кримінальної палати [10, с. 145]. Прокурори та стряпчі виступали не тільки як представники обвинувачення, але й як "захисники невинуватості". Тому вони повинні були слідкувати, щоб слідство проводилося якнайшвидше, щоб при цьому, з одного боку, не допускалися пристрасні допити та катування, а з іншого не було "послаблення злочинам" та укривання злочину (у цьому випадку вони були зобов'язані клопотатися та наполягати на ясному, точному, повному та безпристрасному слідстві). Для виконання своїх обов'язків, прокурорам та стряпчим надавалися права: 1) вимагати повідомлень про справи, які були їм підвідомчі; 2) пропонувати та вимагати особистої доставки обвинуваченого та взяття його під варту; 3) вимагати доповнення слідства; 4) по закінченні слідства надавати суду свої висновки у справі [3, с. 76].

Слідство у справі закінчувалося, коли слідчий був впевнений у тому, що ним зібрані всі відомості, необхідні суду для винесення вироку. Він перевіряв "повноту слідства" та того ж дня відправляв справу до суду, про що повідомляв повітового стряпчого. Матеріали справи нумерувалися, скріплювалися, шнурувалися та опечатувалися печаткою судового слідчого та депутата. Довідки у справі, які приходили після закінчення слідства, надсилалися до суду.

29 вересня 1862 року імператор затвердив "Основні положення перетворення судової частини в Росії" [11]. Цей документ був покладений в основу прийнятих 20 листопада 1864 року Судових статутів [12], відповідно до яких суттєво змінювався порядок судочинства. У зв'язку з відокремленням судової влади від адміністративної, слідчі набували більшої незалежності при проведенні розслідувань. За новим порядком, вони призначалися, переміщалися та звільнялися "імператорською владою" [13]. Слідчі входили до складу окружних судів та закріплювалися за дільницями, які територіально не збігалися з адміністративними одиницями. Таким чином, вони ставали певним чином незалежними від губернської адміністрації.

Введення Судових статутів у губерніях регламентувалося "Положенням про введення в дію Судових статутів 20 листопада 1864 року" від 19 жовтня 1865 року [14] та доповненням до цих Положень "Про порядок провадження у справах попередніх судових установ як у місцевостях, де вводяться Судові статuti у повному обсязі, так і у тих, де вводяться мирові судові установи окремо від за-

гальних" від 10 березня 1869 року [15]. Відповідно до цих положень закінчення провадження у справах, розпочатих до 20 листопада 1864 року, проводилося судовими слідчими у відповідності до прийнятих статутів [14]. Із заснуванням зазначених у Судових статутах загальних судових установ в губерніях, існуючі судові установи скасовувалися.

До складу створених окружних судів вводилися посади судових слідчих. Вони заміщалися особами, призначеними імператором, серед яких були судові слідчі, що раніше працювали на цих посадах у скасованих судових установах. Окружні суди в українських губерніях були засновані: у Харківській та частині Катеринославської губернії – протягом листопада 1867 року [16]; в Херсонській, Таврійській, Полтавській та окремих повітах Катеринославської губернії – протягом квітня 1869 року [17]; в Чернігівській губернії – у червні–липні 1874 року [18].

Що стосується Правобережної України, то у Київській, Подільській та Волинській губерніях окружні суди були утворені лише 29 червня 1880 року [19]. Таким чином, у цих губерніях попереднє розслідування протягом майже шістнадцяти років після прийняття Судових статутів проводилося слідчими, які призначалися міністром юстиції за поданням губернатора, тобто залежали від губернської адміністрації.

Заснування у 1860 році інституту судових слідчих стало важливим кроком у реформуванні всієї системи судочинства. Повне, об'єктивне та безпристрасне розслідування кримінальних справ освіченими, сумлінними та незалежними при проведенні слідства посадовцями повинно було стати запорукою швидкого, рівного та справедливого суду.

В умовах, коли судова та адміністративна влада були з'єднані, незалежність слідчого була сумнівною. За поданням губернатора слідчий міг бути звільнений або направлений до іншої дільниці. Безпосередньо впливати на хід розслідування губернська адміністрація могла також шляхом утворення слідчих комісій, у складі яких слідчому згодом відводилася роль рядового виконавця. Слід зазначити, що у цьому випадку законодавець надавав таку можливість адміністрації цілком свідомо [9; 10, с. 88–89].

Уряд недостатньо уваги приділив питанню підготовки кваліфікованих кадрів, при цьому нормативні вимоги до професійних якостей осіб, які призначалися на посади судових слідчих, були, як на свій час, дуже високими. Нестача кадрів змушувала заміщати посади особами з низькою кваліфікацією, що знижувало якість та неупередженість проведеного слідства.

Зазначене вище істотним чином впливало на ефективність діяльності судової системи в цілому, оскільки до введення в дію Судових статутів 1864 року у кримінальному судочинстві панувала система формальних доказів, за якою судові установи виносили вироки на підставі матеріалів формального слідства, яке проводили судові слідчі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XXXV, отд. 1. – 1860. – № 35890.
2. Мамонтов А.Г. Следственная реформа 1860 года в России : опыт системного исследования / А.Г. Мамонтов // Российский следователь. – 2007. – № 8. – С. 33–35.
3. Камбек Л. Судебный следователь или Полнейшее руководство к производству уголовных следствий / Л.Камбек. – СПб., 1861. – 163 с.
4. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XXXV, отд. 1. – 1860. – № 35891.
5. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XXXV, отд. 1. – 1860. – № 35892.
6. Свод Законов Российской империи. Изд. 3., в 15 т. – СПб., 1857.
7. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XXXVI, отд. 2. – 1861. – № 37242.
8. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XXXVII, отд. 2. – 1862. – № 38991.
9. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XXXIX, отд. 1. – 1864. – № 41283.

10. Гессен И.В. Судебная реформа / И.В.Гессен. – СПб., 1905. – 267 с.
11. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XXXVII, отд. 2. – 1862. – № 38761.
12. Российское законодательство X–XX веков : в 9-ти т. – М. : Юридлит., 1991. – Т. 8 : Судебная реформа. – 1991. – 496 с.
13. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XXXIX, отд. 2. – 1864. – № 41475.
14. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XL, отд. 2. – 1865. – № 42587.
15. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XLIV, отд. 1. – 1869. – № 46840.
16. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XLII, отд. 2. – 1867. – № 45104.
17. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XLIV, отд. 1. – 1869. – № 46682.
18. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. XLIX, отд. 1. – 1874. – № 53475.
19. Полное собрание законов Российской империи. – СПб. – Собр. 2, Т. LV, отд. 1. – 1880. – № 61093.

Отримано 13.11.2010